

JOSEP ESPUNYES, L'ALT URGELL AL COR
Isidor Cònsul

En els versos d'un autoretrat irònic de molts anys enrere, Josep Espunyes es presentava amb panxa i ventrell: (*de fet, però, encar cabo a la pell*). / *Coll curt i cap de bou. Potada d'ós. / Cinc dits a cada mà. Ni bru ni ros./ Vilà de Peramola, Alt Urgell, / nat a cal Bilaró el quaranta-dos*. Versos que, amb lúcida nitidesa, encara s'adrecen a un escriptor singular i segurament dels més dolguts per l'empobriment galopant de la llengua. Més d'una tarda, prenent cafè a l'Ateneu Barcelonès, he estat testimoni del seu plany per titulars de diari que esbandeixen els pronoms febles o per la castellanització d'un lèxic específic que té el seu equivalent genuí en català. La passió per la llengua, la sensibilitat amb què la defensa i una mena d'arrelament tel·lúric al país fa que, per a alguns, l'Espunyes sigui un tipus absolutament entranyable i cordial. També notareu, però, que hi ha qui se'l mira de biaix i com si sorgís de la profunditat d'una novel·la rural. És un tipus del morro fort, de ferrenya singularitat, amb càrrega de militància crítica i un pessic de marginalitat. Per arrodonir l'esbós cal remarcar que viu un forçat exili urbà, que el falca tothora amb una fervent devoció rural i que l'aparent tirada esquerpa que tragina, tan ben dibuixada en l'autoretrat que s'ha esmentat, queda reduïda, al primer tracte, al fil d'un esbargiment purament retòric. Sempre m'ha abellit vantar-me de la seva amistat i miro d'entendre'l com un dels poetes que tenen més viu el sentit de la llengua. El català que remena no és mai postís ni bàrbar, el sap untar amb mels nobles i antigues, l'acomboia amb flaires boscanes i se li omple de particularismes dialectals que sempre guaiten a ponent.

En aquest paper que és, fonamentalment, un homenatge d'amistat, m'agradaria evocar tres llibres dels seus llibres poètics que m'han semblat sempre d'una alta qualitat: *Notes mínimes d'un paisatge* (1987), *Pa d'àngel* (1991) i *Alt Urgell, plany i passió* (1996). El primer i el tercer els comentaré plegats perquè pertanyen a l'eix d'una mateixa embranzida.

Notes mínimes d'un paisatge (1987) és un recull de sonets motivats per un acte d'amor a la terra, la poetització d'un país petit que el projecte del pantà de Rialb ha

abocat a un futur de paratges enaiguats. El llibre, profundament intimista és un recull girat endins, un testimoni d'amor amb deix de tristesa i l'homenatge del poeta a la bellesa d'una terra condemnada a ser colgada per les aigües d'un pantà. En una nota d'autor a mena d'introit, Espunyes explica que el sentit íntim d'aquests poemes començà a prendre forma quan la construcció del pantà *era un projecte amb molt fil a coure, amb força caps per lligar. Actualment, però, la decisió d'aixecar el mur de la presa i embassar el riu Segre sembla que va en ferm. Obviament, doncs, una bona part del país que "poetitzo" en aquesta obra –la zona baixa de l'Alt Urgell- pot quedar colgada per les aigües. Es convertirà, en definitiva i de manera fortuïta, en un reflex escrit d'uns paratges enaiguats, un testimoniatge que personalment mai no voldria que donés.*

Aquesta ajustada contenció traslladada als poemes constitueix l'encert potser més important del llibre. Lluny del poema de combat, Espunyes opta per l'elegia envers uns paisatges condemnats que, per a ell, són un senyal d'identitat i un component de la pròpia jeia personal. El poeta ressegueix sonet a sonet la pell del país, apama golut els paratges i badoca davant dels detalls més prims. Va del pla fins a la serra, del claustre maternal del cafè de Peramola fins al cap del serrat de Sant marc. Quan és dalt, la vall s'obre generosa a l'amorós esguard del poeta que pot abraçar-la d'una sola ullada: *Somou tanta bellesa en un sol mar! / És màgic el confí que s'hi domina! / Es bada la natura estesa en arc,/ s'abasta de ponent fins a marina.* Al capdavant, melangia i tristesa són també un acte de rebel·lia, la crida d'una revolta íntima, *car –segons que suggereix Anton Espadaler en el pròleg- com els medievals ensenyen, la deu de l'amor brolla més clara en la derrota.*

Deu anys després l'elegia retorna en les quaranta-dues tankes que conformen el recull *Alt Urgell, plany i passió* (1996). El títol del poemari parla sol, defineix estrictament el volum i ja seria difícil trobar-ne un de més precís per retratar l'ànima de les dues músiques que s'hi apleguen. D'un costat, les tankes de dol es despleguen en diverses consideracions elegíiques i s'adrecen als contorns d'una terra i una vida a frec de l'extinció. Recorden topants que seran paisatges d'aigua, reten homenatge a la seva gent (magnífica la tanka que dedica al record de Josep Grau i Collell), i es fan ressò dels problemes seculars de la seva pagesia (*Amarg com lo fel,/ pagès, lo destí t'aferra,/ et ferma d'arrel:/ lo cap acotat a terra,/ la vista girada al cel.*) Però vora el plany també s'escampen les espurnes de passió envers l'agre d'una geografia pròpia, l'èmfasi de rodals estimats i de paisatges que esdevenen un recer de cordial

tranquil·litat per a l'ànima del poeta: *Sovint, quan em vaga,/ o lo record m'entotsola,/ d'un lloc em faig paga:/ m'arrecero a Peramola, / lo bressol de ma nissaga.*

Entre tots dos llibres, *Pa d'àngel* (1991) és una altra història. El poeta s'hi mostra amb un esforç de concentració i de màxima simplicitat. Es tracta, d'altra banda, del revers de la moneda dels versos d'autoretrat que obren aquest paper, on l'autor es presenta estrefet pels efectes del mirall convex que el reflecteix. Però hi ha miralls d'altres menes i Josep Espunyes, com ja he apuntat, és un tipus amarat de cordialitat i de tendresa, golut dels petits detalls i badoc, quan cal, davant de la puresa elemental de les coses. El títol ja ho diu tot: pa d'àngel, és a dir, matèria elemental i etèria que un lector poc atent podria confondre amb una poesia adreçada a joves i infants. Transitats amb atenció s'hi sent l'eco d'una diversitat de veus des del batec del millor Salvat-Papasseit (penso en el poema *Pantalons llargs*); el ressò magistral i aparentment menor de Josep Carner (i ara penso en el poema *La sopa de La primavera al poblet*); o l'exercici de trencaclosques que remet a Pere Quart i a la coneguda *Tirallonga dels monosíl·labs* del volum *Circumstàncies*.

La gràcia del llibre comença en l'encert del títol i en la concordança harmònica entre significat i significant. Per la mateixa raó, *Pa d'àngel* és un recull carregat de puresa, on la llengua destil·la una gran capacitat de suggestió concentrada en peces breus, de vers curt, horacianes de fons i ben dibuixades de forma. Posats a triar aniria de dret als dotze pentasíl·labs de *Medecina d'amor*, als setze versos -també pentasíl·labs- de *¡Oh, que bé!* i al poema de cuina dedicat a l'Angel i a la Paquita de l'Ateneu Barcelonès.

Pa d'àngel, finalment, no respon a cap moda ni a cap tendència concreta. Es un tipus de poesia d'aire tradicional i volgudament arrelada als agafadors més antics de l'ofici. Són sentiments que han niat endins del poeta i que surten món enllà, d'una manera sòbria, en una llengua alada, fresca, lleugera i impecable. Encara que només sigui per aquesta raó, tinc el convenciment que el temps, jutge implacable, no malmetrà aquests poemes en quatre dies i es llegiran amb la mateixa intensitat així que vagin passant els anys.

Isidor Cònsul